

Povezanost stavova o dječjim pravima sa stavovima prema rodnim ulogama djece kod budućih obrazovnih djelatnika

Žurić, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:951895>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**POVEZANOST STAVOVA O DJEČJIM PRAVIMA SA STAVOVIMA PREMA
RODNIM ULOGAMA DJECE KOD BUDUĆIH OBRAZOVNIH DJELATNIKA**

Diplomski rad

Mia Žurić

Mentor: doc. dr. sc. Aleksandra Huić

Zagreb, 2021.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 2021.

Mia Žurić

SADRŽAJ:

UVOD	1
<i>Razvoj statusa djece i dječjih prava</i>	1
<i>Pravo na zaštitu i pravo na samoodređenje</i>	2
<i>Dječja prava u školskom kontekstu</i>	4
<i>Rodne uloge i stavovi prema rodnim ulogama</i>	7
<i>Povezanost stavova o dječjim pravima i rodnim ulogama</i>	9
CILJ ISTRAŽIVANJA, PROBLEMI I HIPOTEZE	10
METODOLOGIJA	11
<i>Sudionici</i>	11
<i>Mjerni instrumenti</i>	11
<i>Postupak</i>	13
REZULTATI	14
<i>Deskriptivna statistika</i>	14
<i>Pravo na zaštitu</i>	14
<i>Pravo na samoodređenje</i>	15
<i>Razlika u podržavanju prava na zaštitu i prava na samoodređenje</i>	17
<i>Rodne odrednice stavova budućih nastavnika i stručnih suradnika prema dječjim pravima</i>	17
RASPRAVA	20
<i>Metodološka ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja</i>	26
<i>Praktične implikacije i doprinos istraživanja</i>	27
ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	30
PRILOG A	35
PRILOG B	36

Povezanost stavova o dječjim pravima sa stavovima prema rodnim ulogama djece kod budućih obrazovnih djelatnika

Relationship between attitudes towards children's rights and attitudes towards children's gender roles among prospective teachers

Mia Žurić

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati stavove budućih nastavnika i stručnih suradnika o dječjim pravima te ustanoviti odnos stavova prema pravu na zaštitu i pravu na samoodređenje s osobnom rodnom ulogom budućih učitelja i stavom prema rodnim ulogama djece. Uzorak je obuhvaćao 204 buduća učitelja, nastavnika i stručna suradnika koji studiraju učiteljska i nastavnička usmjerenja na hrvatskim sveučilištima. Za mjerenje stavova prema dječjim pravima korišten je *Upitnik stavova o dječjim pravima*, za mjerenje stava o rodnim ulogama djece korišten je *Upitnik stavova o rodnim ulogama djece*, a za mjerenje osobne rodne uloge korištena je *Skala rodnih uloga u adolescenciji*. Rezultati su pokazali da postoji značajna razlika u podržavanju dvije vrste prava. Studenti u većoj mjeri podržavaju pravo na zaštitu, nego pravo na samoodređenje. U objašnjenju podrške pravima na zaštitu značajan doprinos ima stav prema rodnim ulogama djece i feminina identifikacija. Budući nastavnici koji imaju egalitarniji stav i izraženu femininost u većoj mjeri podržavaju pravo na zaštitu. Postoji i značajan doprinos stava prema rodnim ulogama djece i osobne rodne uloge u objašnjenju podrške pravima na samoodređenje. Budući nastavnici egalitarnijeg stava i feminine identifikacije više podržavaju pravo na samoodređenje. Nalazi upućuju na potrebu za daljnjim istraživanjima u ovom području te važnost edukacije učitelja o dječjim pravima i rodno osviještenoj politici poučavanja.

Ključne riječi: *dječja prava, prava na zaštitu, prava na samoodređenje, rodne uloge, femininost*

ABSTRACT

The aim of this research was to examine the attitudes of prospective teachers on children's rights and to establish the relationship of attitudes towards nurturance and self – determination rights with prospective teacher's personal gender role and attitudes toward gender roles. The sample included 204 future teachers, professors and professional associates who are students enrolled in Croatian universities. *Children's Rights Attitude Scale* was used to measure attitudes towards children's rights, a *Child-Rearing Sex-Role Attitude Scale* was used to measure attitudes towards children's gender roles, and a *Gender Roles in Adolescence Scale* was used to measure personal gender roles. The results showed that students support the right to nurturance to a greater extent than the right to self-determination. Attitudes towards children's gender roles and feminine personal gender role make a significant contribution to explaining support for nurturance rights. Students who have a more egalitarian attitude and feminine personal gender role are more supportive of the right to nurturance. There is also a significant contribution of attitudes towards children's gender roles and feminine personal gender role in explaining support for the rights to self-determination. Prospective teachers of a more egalitarian attitude and feminine identification will be more supportive of the right to self-determination. The findings point to the need for further research in this area and the importance of educating teachers about children's rights and gender-sensitive teaching policy.

Key words: *children 's rights, nurturance rights, self - determination rights, gender roles, femininity*

UVOD

Tijekom većeg dijela ljudske povijesti djeca nisu imala nikakva prava. Tek su u prošlom stoljeću prešla iz statusa nečijeg vlasništva u status ljudskog bića. Međutim, prvo priznavanje dječjih prava u 19. stoljeću, čime je utemeljeno pravo o dječjem radu i obaveznom obrazovanju, baziralo se na ideji o djeci kao pasivnim, slabim i ranjivim stvorenjima kojima je potrebna zaštita, ili nepovjerljivima i prijetećima zbog čega ih je potrebno kontrolirati (Hallett i Prout, 2003, prema Jiang, Kosher, Ben-Arieh i Huebner, 2014). Uslijed povećanja svijesti o razvojnim potrebama i pravima djece, došlo je do globalnog napretka ka pružanju većeg stupnja autonomije djeci i adolescentima u odlukama koje utječu na njihov vlastiti život (Cherney i Shing, 2008). UN-ova Konvencija o pravima djeteta (Opća skupština UN-a, 1989), čiju je ratifikaciju Republika Hrvatska potpisala 1991. godine, donesena je s ciljem poboljšanja kvalitete života djece, davanjem smjernica za definiranje i provedbu dječjih prava. Dječja su prava način uređenja odnosa djece sa svim pojedincima i institucijama s kojima djeca dolaze u dodir kao što su obitelj i državne institucije (Kopić i Korajac, 2010).

Budući da velik dio svojega djetinjstva i adolescencije djeca i mladi provode u odgojno-obrazovnim ustanovama, važno je istražiti čimbenike koji mogu utjecati na odnos između učitelja i učenika. Ovaj rad usmjerit će se na istraživanje stavova budućih učitelja, nastavnika i stručnih suradnika o dječjim pravima i o rodnim ulogama djece, budući da su se oba stava pokazala važnim faktorima u određenju kvalitete odnosa učitelja i učenika i u predviđanju socio – emocionalnih i obrazovnih ishoda učenika (Širanović, 2016).

Razvoj statusa djece i dječjih prava

Percepcija djece drastično se mijenjala tijekom povijesti pod utjecajem različitih socijalnih čimbenika, poput vjerskih i tradicionalnih uvjerenja, znanstvenih spoznaja i prevladavajućeg društvenog diskursa u određenom društveno – povijesnom razdoblju. Tradicionalne ideje djeteta kao odrasle osobe u malom tijelu koju treba držati pod strogim nadzorom zbog svoje pokvarljive ili prevrtljive prirode, zamijenjene su modernim idejama o

djetetu kao kompetentnom društvenom biću čije se mišljenje poštuje i koje donosi odluke o pitanjima koja se izravno tiču njega (Maleš, Kušević i Širanović, 2012). Ideja o djetetu kao objektu pasivno oblikovanom izvana je napuštena i prihvaćena je percepcija djeteta kao osobe koja razmišlja i djeluje samostalno (Bašić, 2011), koju je pravno i politički potvrdila i globalno popularizirala UN-ova Konvencija o pravima djeteta. Konvencija o pravima djeteta temeljni je međunarodni dokument kojim su osmišljena i zakonski određena prava djeteta, a govori prvenstveno o obvezama odraslih u odnosu na poštivanje dječjih prava (Opća skupština UN-a, 1989). Međutim, ispunjenje tih obaveza ovisi o brojnim čimbenicima subjektivnog, ali i objektivnog karaktera.

Podržavanje dječjih prava pod utjecajem je stava o dječjim pravima. Stav se odnosi na skup emocija, uvjerenja i ponašanja prema određenom objektu, osobi, stvari ili događaju (Pennington, 1996). Stavovi su često rezultat iskustva ili odgoja i mogu imati snažan utjecaj na ponašanje. S obzirom da je objašnjavanje i predviđanje ponašanja predmet istraživanja u socijalnoj psihologiji, a stavovi nam pružaju značajan uvid u to (Pennington, 1996), važno je proučavati stavove odraslih i djece o dječjim pravima kako bi se utvrdile potrebe za edukacijom, a time povećala dostupnost i raširenost dječjih prava, i osiguralo da prava nisu samo uspostavljena u pisanom obliku, već provedena u praksi (Ruck i Horn, 2008).

Pravo na zaštitu i pravo na samoodređenje

U jednoj od najranijih studija, Rogers i Wrightsman (1978) podijelili su dječja prava u dvije kategorije: pravo na zaštitu i pravo na samoodređenje. Orijentacija na zaštitu naglašava obveze društva na donošenje odluka koje su u najboljem interesu djece s ciljem zaštite djece od nasilja i optimizacije razvoja u adekvatnim životnim i društvenim uvjetima. Određivanje onoga što se smatra dobrim ili poželjnim za dijete prepušteno je autoritetima (roditelji, učitelji, društvo), a takav pogled na djecu i dječja prava u osnovi je paternalistički (Morton i Dubanoski, 1981; Rogers, Wrightsman i Percy, 1975; Rogers i Wrightsman, 1978, prema Cherney i Shing, 2008). Pravo na zaštitu uključuje one članke Konvencije koji osiguravaju zaštitu djeteta. To su primjerice: prava na zaštitu od zlorporabe, zapostavljanja

i izrabljivanja, na zabranu dječjeg rada, zaštitu od droga, alkohola, duhana, na zaštitu djece izbjeglica, djece u oružanim sukobima, djece u zatvorima (Opća skupština UN-a, 1989).

Prvo prepoznavanje dječjih prava u 19. i tijekom većine 20. stoljeća odnosilo se na pravo na zaštitu. Shvaćanje djece kao slabih, ranjivih i nedovršenih ljudskih bića dovelo je do uskraćivanja prava na samoodređenje i autonomiju, što je bilo opravdano argumentom da su djeca u osnovi nesposobna u odnosu na osobine odraslih osoba (Henriksen, 1982, prema Zelizer, 1985). Počevši od sredine 20. stoljeća, želja da se djeci omogući veće sudjelovanje u odlukama koje utječu na njihov život motivirala je pomak naglaska sa zaštite na samoodređenje prilikom razmatranja pitanja dječjih prava, odnosno prešlo se sa stajališta da o djeci treba skrbiti i zaštititi ih na stajalište da u, određenoj mjeri, djeca imaju pravo sudjelovati u odlukama vezanim za njihov vlastiti život (Petani i Mijić, 2009).

Pravo na samoodređenje pruža djeci razvojno odgovarajuće slobode ili autonomije, naglašava važnost omogućavanja kontrole djeci nad raznim aspektima vlastitog života, čak i kad su djetetove odluke u konfliktu sa stavovima odraslih zaduženih za brigu o djeci. Odnosi se na one članke Konvencije koji omogućuju djetetu aktivno sudjelovanje u svojem lokalnom/nacionalnom/svjetskom okruženju, koje ga priprema za aktivnog građanina u budućnosti. Uključuje pravo djeteta na izražavanje mišljenja i da bude saslušano, da odabere religiju i svoje prijatelje, pravo na privatnost, odmor i igru te da je upoznato sa svojim pravima i načinom na koji ih može koristiti (Opća skupština UN-a, 1989). Razvoj osobne autonomije možda najbolje karakterizira proces pregovaranja i sukoba između djece i odraslih, jer djeca počinju zahtijevati veću kontrolu nad svojim životima i osobnom autonomijom (Cherney, Greteman i Travers, 2008).

Jedna od važnih razlika između dvije vrste prava jest da pravo na zaštitu u ime djeteta ispunjava društvo ili neki drugi društveni agens (npr. roditelji) za dobrobit djeteta, a ne da ih dijete ostvaruje izravno. Suprotno tome, pravo na samoodređenje omogućuje samoj djeci kontrolu ili djelovanje nad vlastitim životom (Walker, Brooks i Wrightsman, 1999), ali zahtijeva da posjeduju barem neke osnovne sposobnosti za izvršavanje tih mjera (Peterson-Badali i Abramovitch, 1993, prema Ruck, Peterson-Badali i Day, 2002).

U dosadašnjim istraživanjima u području dječjih prava predmet proučavanja bile su socio – demografske odrednice podržavanja pojedine vrste prava. Najvažniji nalazi pokazuju da odrasli općenito više podržavaju pravo na zaštitu, nego pravo na samoodređenje (Rogers i Wrightsman, 1978, prema Ruck i sur., 2002), no važan je i učinak dobi djeteta, kao i vrste prava. Bohrnstedt i suradnici (1981) otkrili su da odrasli podržavaju pravo na samoodređenje kod starije djece u većem stupnju nego kod mlađe djece, dok su odrasli u studiji Morton i Dubanoski (1980) pokazali snažno odobravanje prava na zaštitu, bez obzira na dob djeteta. Utvrđeno je da je dob sudionika negativno povezana s potporom pravima na samoodređenje (Rogers i Wrightsman, 1978, prema Bohrnstedt, Freeman i Smith, 1981). Sudionici s visokim obrazovanjem u većoj mjeri podržavaju sve vrste prava od onih sa srednjoškolskim obrazovanjem ili nižim (Bohrnstedt i sur., 1981). Sudionici koji su se identificirali kao katolici ili protestanti podržavali su pravo na samoodređenje manje nego židovski sudionici ili oni koji nisu istakli nikakvu vjersku pripadnost (Bohrnstedt i sur., 1981). Naklonost lijevome političkom opredjeljenju pogoduje razvijanju veće osjetljivosti na temu prava (Baranović i Ilišin, 2004). Autori su pretpostavili da ti učinci (kao i ranije spomenute dobne razlike) odražavaju širi konstrukt stava liberalizma-konzervativizma, pa time i tradicionalnija stajališta u pogledu prava na dječju autonomiju (Peterson – Badali, Ruck, i Ridley, 2003).

Učitelji imaju značajnu ulogu u poučavanju djece o njihovim pravima. U istraživanju Cherney (2010), oko 55.3% ispitanе djece i 33.5% adolescenata izjavilo je da o svojim pravima uči u školskom kontekstu. Mali je broj istraživanja o stavovima učitelja o dječjim pravima, a još manji budućih učitelja. Zbog spomenute uloge u poučavanju i implementaciji dječjih prava, nužno je dodatno istražiti ovu problematiku i otkriti čimbenike povezane s učiteljskom podrškom pravima te utvrditi potrebu za uključivanjem sadržaja o dječjim pravima u obavezni kurikulum u izobrazbi budućih učitelja, odgojitelja i stručnih suradnika.

Dječja prava u školskom kontekstu

Obrazovanje je uspostavljeno kao ljudsko pravo u UN-ovoj Konvenciji o pravima djeteta i drugim pravnim dokumentima o ljudskim pravima (na primjer, UN 1948; Vijeće Europe, 1950). Međutim, prvotna svrha obrazovanja bila je ostvarivanje namjere društva da

stvari pojedince koji će biti korisni društvu, odnosno pokušaj kontrole stanovništva i budućnosti (Hart i Pavlovic, 1991). Kako se pojavila predodžba o dječjim pravima, obrazovanje više nije primarno služilo određenom društvenom poretku, već je imalo za cilj individualnu dobrobit (Hemelseoet, 2012, prema Jiang i sur., 2013). Obrazovanje nije samo ljudsko pravo samo po sebi, već je i važno sredstvo za šire i potpunije ostvarivanje ljudskih prava (Grover, 2002, prema Quennerstedt i Quennerstedt, 2014). Velik dio svojega djetinjstva i adolescencije djeca i mladi provode u odgojno-obrazovnim ustanovama pa im škole i odgojno-obrazovni proces u njima predstavljaju život u svim njegovim aspektima (Quennerstedt, 2015, prema Borić i Širanović, 2019).

Škole su važno okruženje za razvoj dječje participacije jer iskustva, interakcije s drugima i aktivnosti u školi pomažu djeci oblikovati vlastite stavove i svjetonazore te promišljati o sebi kao ljudskom biću i građaninu, odnosno nositelju svojih prava (Harcourt i Hägglund, 2013, prema Borić i Širanović, 2019). Pravo na samoodređenje obuhvaća participacijsko pravo koje se odnosi na sudjelovanje djece u svim pitanjima koja ih se tiču unutar njihovih obitelji, škola, lokalnih zajednica, javnih službi, institucija, vladinih politika i pravosudnih postupaka (UN General Assembly, 1989). Dječja participacija u nastavi i izvannastavnim aktivnostima i danas se, nažalost, u većoj mjeri zasniva na pasivnom primanju sadržaja, a mnogo manje na aktivnom sudjelovanju u kreiranju ili iniciranju sadržaja. Teme o kojima se pita učenike za mišljenje su uglavnom od niske važnosti i manje relevantne dok su relevantnije teme, o kojima učenici žele raspravljati, poput nastavnih planova i načina poučavanja, učenicima gotovo zabranjene. Govoreći o participaciji djece u kontekstu škola, odnosno sustava odgoja i obrazovanja, autori najčešće govore o tzv. glasu učenika, odnosno izražavanju dječje perspektive (Bragg, 2007; Cook-Sather, 2006; Fielding, 2007, 2010; Manefield i sur., 2007; Mitra, 2003, 2004, 2006; Mitra i Gross, 2009; Ruddock i Fielding, 2006; Ruddock i Flutter, 2000; Whitty i Wisby, 2007; Wood, 2011, prema Car i Jeđud Borić, 2016). Interes istraživanja je ovdje usmjeren na to kako djeca različitih dobnih skupina razumiju svoje pravo na utjecaj u školi i kako učitelji percipiraju i razumiju što dječje pravo na sudjelovanje ili glas znači u obrazovanju. Istraživanja pokazuju da suradnja učenika i odraslih u školi dovodi do niza poboljšanja u školi: unaprjeđenja nastavnih planova, načina

poučavanja i ocjenjivanja, dok sudjelovanje učenika na sastancima učiteljskih vijeća dovodi do promjene načina na koji se razgovara na tim sastancima i smanjenja neprimjerenih ponašanja odraslih (Gross, 2009, prema Borić i Širanović, 2019). Riječ je, zapravo, o preoblikovanju tradicionalnih odnosa djece i odraslih u kontekstu škole koje zahtijeva nove konceptualne okvire samog obrazovanja. Mitra (2004) naglašava kako participacija učenika u školama ovisi najviše o spremnosti odraslih da promatraju djecu kao kompetentne sugovornike (Rudduck i Fielding, 2006, prema Borić i Širanović, 2019).

Učiteljska podrška pravima djeteta važna je odrednica kvalitete odnosa učitelja i učenika te je pozitivno povezana s pozitivnom dimenzijom odnosa učenika i učitelja (s podrškom i toplinom), a negativno s negativnim dimenzijama toga odnosa (s negativnom interakcijom, prinudom, isključivanjem i autoritarnošću) (Širanović, 2016). Pozitivan odnos učitelja i učenika doprinosi djetetovom razvoju pozitivne slike o sebi i optimalnom psihološkom funkcioniranju učenika i učitelja (Goossens i van Ijzendoorn, 1990; van Ijzendoorn, Sagi i Lambermon, 1992, prema Širanović, 2016). Školski sustavi bi trebali promicati demokratsku kulturu koja uvažava dječja participativna prava i različitosti, u kojoj dječaci i djevojčice mogu jednako razvijati znanja i vještine potrebne za stjecanje kompetentnosti na tržištu rada. Međutim, upravo su škole mjesta gdje učenici najviše doživljavaju rodno nasilje od strane vršnjaka, učitelja i samog kurikulumu, promicanjem rodni stereotipa i diskriminacijskih modela rodni uloga putem obrazovnog diskursa (Topić, 2018). Pouzdana odrasla osoba kojoj se učenici mogu obratiti za podršku i savjet doprinosi osjećaju sigurnosti i smanjuje rizik od daljnje pojave rodnog nasilja (Štimac Radin, 2010). Stoga je važno podignuti svijest i senzibilnost te osigurati edukacije o dječjim pravima i rodno osviještenoj politici poučavanja za obrazovno osoblje jer je škola, uz obitelj, najvažniji čimbenik u procesu učenja rodni uloga i obrazaca ponašanja, usvajanja stajališta i vrijednosti (Barada i Jelavić, 2004). Prvi korak je provjeriti na koji način su povezani stavovi budućih učitelja prema dječjim pravima i prema rodnim ulogama, budući da se radi o konstruktima određujućim za pozitivne obrazovne ishode.

Rodne uloge i stavovi prema rodnim ulogama

Rodne uloge su višedimenzionalni koncept i mogu se odnositi na širok spektar obilježja, od stavova i ponašanja vezanih uz rodne uloge do osobina ličnosti vezanih uz rod. Iz perspektive psihologije ličnosti, rodne uloge se manifestiraju u psihološkim karakteristikama femininosti i maskulinnosti (Deaux i LaFrance, 1998, prema Jugović, 2004). Femininost je najčešće operacionalizirana posjedovanjem ekspresivnih osobina kao što su suosjećajnost, osjetljivost i vedrina, a maskulinnost posjedovanjem instrumentalnih osobina kao što su vodstvo i neovisnost (Holt i Ellis, 1998; Spence i Helmreich, 1978, prema Jugović, 2010). Za razliku od spolno tipiziranog pojedinca, androginnost podrazumijeva posjedovanje i maskulinnih i femininnih osobina u jednakoj mjeri, što rezultira boljom psihološkom prilagođenosti i fleksibilnosti reagiranja maskulino ili feminino ovisno o situaciji (Bem i Lewis, 1975).

Jugović i Kamenov (2008) definirale su rodne uloge karakteristične za razdoblje adolescencije kao društvena očekivanja različita za adolescente i adolescentice, a pretpostavile su da rodna uloga ne obuhvaća samo femininna i maskulina ponašanja, već i osobine i interese u raznim aspektima adolescentskog života. Kod odraslih osoba uloge se mogu podijeliti u profesionalne, partnerske i roditeljske, dok su se kod adolescenata ključnim područjima života pokazali odnos prema školi (fakultetu), obveze u obitelji, način provođenja slobodnog vremena, odnos prema izgledu i intimni odnosi (Jugović i Kamenov, 2008).

Rodne se uloge, također, mogu jednostavno opisati kao skup očekivanja o ponašanju žena i muškaraca (Myers, 1993, prema Jugović, 2004). Žene čije ponašanje ili mišljenje nije u skladu s tradicionalnom ženskom rodnom ulogom te muškarci koji osporavaju dominantnu percepciju muškosti, mogu se suočiti sa seksizmom. Drugim riječima, okolina pruža primjer prikladnog ponašanja u skladu s rodnom ulogom, a osuđuje ponašanja koja odstupaju od rodne uloge. Samim time, rodne uloge su usko povezane sa stavovima o rodnim ulogama (Ujević, 2019).

Stav o rodnim ulogama je višedimenzionalni konstrukt koji se definira kao skup uvjerenja o primjerenim ulogama muškaraca i žena (Constantin, 2015, prema Ujević, 2019).

Stav o rodnim ulogama može se odnositi na ispitivanje stajališta o podjeli rada unutar obitelji – tko se brine o kućanskim poslovima, odgoju djece, financijama (Cunningham i sur, 2005; Kroska i Elman, 2009; Constantin, 2015), kao i na podjelu rada u društvu općenito, u obrazovanju, na tržištu rada ili u politici (Baxter i Kane, 1995; Jakobsson i Kotsadam, 2010, Constantin, 2015, sve prema Ujević, 2019). Stav prema rodnim ulogama nalazi se na kontinuumu na čijim se krajevima nalaze tradicionalizam i egalitarizam. Osnovna značajka tradicionalizma jest jasna i strukturirana podjela uloga i obaveza po spolu tako da muškarci imaju ulogu hranitelja obitelji, dok su žene zadužene za brigu o domu, djeci, kućanskim poslovima i sl. S druge strane, egalitarizam se odnosi na odbacivanje tradicionalne podjele uloga muškaraca i žena u obitelji i društvu te na ravnopravniju raspodjelu obaveza, kućanskih poslova i moći odlučivanja (Pendleton i sur., 1980; Kokorić, Šimunić i Gregov, 2013, prema Mihotić, 2014).

Istraživanja u području stavova prema rodnim ulogama pokazala su da žene imaju egalitarnije stavove od muškaraca, obrazovanije osobe su egalitarnije od manje obrazovanih, te mlađe osobe od starijih (Spence i Hahn, 1997). Studenti i studentice su egalitarniji u rodnoj ideologiji od ostatka populacije (Dambrot i sur., 1984; Helmreich i sur., 1982, prema Spence i Hahn, 1997). Što se tiče istraživanja na učiteljima, pokazalo se da tradicionalni stavovi učitelja i učiteljica prema rodnim ulogama utječu na prenošenje tradicionalne muške, odnosno ženske rodne uloge, što se onda odražava i na odgojno-obrazovnom planu: u odabiru aktivnosti, načinu komunikacije, interpretiranju ponašanja djece i sl. (Topić, 2018, prema Ujević, 2019). Učitelji s tradicionalnim stavom o rodnim ulogama skloniji su rodnom stereotipiziranju (Hess i sur., 2014, prema Wolter, Braun i Hannover, 2015), a samim time i rodnoj diskriminaciji, odnosno direktnom kršenju ljudskih prava. Nadalje, učitelji s tradicionalnim stavom o rodnim ulogama eksplicitno ili implicitno prenose stereotipe djeci tako da oblikuju dječje stavove i ponašanja na rodno tipiziran način. Pa tako očekivanja koja prate stereotip, primjerice da su djevojčice bolje u čitanju, pokreću lanac događaja koji rezultira potvrdom stereotipa - dječaci su manje motivirani za učenje čitanja i ostvaruju lošiji uspjeh u zadacima čitanjima (Wolter i sur., 2015). Rodne uloge i rodni stereotipi u obrazovanju mogu modelirati interes učenika za pojedino područje, samopercepciju svojih

sposobnosti, motivaciju i različito profesionalno usmjerenje (Jugović, 2015). Učitelji asertivna ili ometajuća ponašanja djevojčica na nastavi interpretiraju negativnije nego slična ponašanja dječaka, budući da takvo ponašanje djevojčica nije u skladu sa ženskom rodnom ulogom (Connolly, 1998, prema Kollmayer, 2018). Učitelji predstavljaju uzore djeci kroz vlastito rodno ponašanje. Primjerice, učiteljica koja se upušta u one aktivnosti koje se smatraju tipično femininima (npr. kuhanje i pečenje kolača) i tipično maskulinima (npr. igranje nogometa) ima egalitarniji stav o rodnim ulogama i promiče egalitaran stav svojim učenicima pokazujući manje rodno tipizirane stavove i ponašanja od učiteljice koja se upušta u samo tipično feminine aktivnosti (Wolter i sur., 2015). Dakle, i percepcija osobne rodne uloge učitelja doprinosi dječjoj socijalizaciji i učenju rodno „prikladnih“ ponašanja i stavova.

Povezanost stavova o dječjim pravima i rodnim ulogama

Rezultati dosadašnjih istraživanja stavova prema dječjim pravima nekonzistentni su po pitanju prisutnosti rodnih razlika u podržavanju dječjih prava. Rogers i Wrightsman (1978) izvijestili su da, iako su žene više podržavale dječja prava na zaštitu nego muškarci, nije bilo razlika u potpori pravima na samoodređenje. U istraživanju Ruck, Tenenbaum i Sines (2007) pokazalo se da adolescentice podržavaju sva ispitivana prava unutar kategorija prava na samoodređenje i prava na zaštitu u većoj mjeri nego adolescenti s iznimkom prava unutar javnog / vladinog konteksta. Dosadašnja istraživanja nisu se bavila ulogom nekih rodnih varijabli u objašnjenju podrške pravima. Važno je istražiti ovu problematiku budući da je rodna ravnopravnost uvjet za ostvarivanje kako ljudskih, tako i dječjih prava.

Unatoč nedostatku istraživanja može se pretpostaviti povezanost i bliskost stava o dječjim pravima i stava o rodnim ulogama djece budući da imaju neke zajedničke prediktore, poput dobi, obrazovanja, religioznosti, političkog opredjeljenja te istosmjernu povezanost s istima. Peterson – Badali i sur. (2003) navode da ove varijable predstavljaju širi konstrukt stava liberalizma-konzervativizma, pa time i tradicionalnija konzervativna stajališta u pogledu prava na dječju autonomiju. U skladu s tradicionalnim vrijednostima, kojima je u fokusu pravo na zaštitu, može se pretpostaviti da će tradicionalni stav učitelja prema dječjim rodnim ulogama biti pozitivno povezan s podržavanjem prava na zaštitu, a negativno s

pravom na samoodređenje. Tome u prilog ide i nalaz da su učitelji s tradicionalnim stavom o rodnim ulogama skloniji rodnom stereotipiziranju (Hess i sur., 2014, prema Wolter i sur., 2015), kao posljedici društvenih predrasuda, običaja, tradicije i tumačenja religijskih uvjerenja i praksi (Kollmayer i sur., 2018), što sugerira veće podržavanje prava na zaštitu, a manje prava na samoodređenje. Nadalje, s obzirom da su dimenzije maskuliniteti i femininosti opisane tradicionalnim rodnim ulogama te stavovima, osobinama i ponašanjima tipičnim za određeni spol, možemo pretpostaviti da će, također u skladu s tradicionalnim vrijednostima, femininost i maskulinitet biti pozitivno povezane s pravom na zaštitu, a negativno s pravom na samoodređenje.

CILJ ISTRAŽIVANJA, PROBLEMI I HIPOTEZE

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati stavove budućih učitelja, nastavnika i stručnih suradnika o dječjim pravima te ustanoviti njihov odnos s osobnom rodnom ulogom i stavovima prema rodnim ulogama djece. Definirani su sljedeći problemi i hipoteze:

Problem 1: Ispitati podržavaju li budući učitelji, nastavnici i stručni suradnici jednako dječja prava na zaštitu i prava na samoodređenje.

Hipoteza 1: Očekujemo da će budući učitelji, nastavnici i stručni suradnici više podržavati dječja prava na zaštitu nego prava na samoodređenje.

Problem 2: Utvrditi doprinos stava o rodnim ulogama djece i osobne rodne uloge u objašnjenju podržavanja prava na zaštitu i podržavanja prava na samoodređenje.

Hipoteza 2a: Očekujemo da će stav o rodnim ulogama djece i osobna rodna uloga imati značajan doprinos u objašnjenju podržavanja prava na zaštitu. Budući učitelji, nastavnici i stručni suradnici koji imaju više izražen tradicionalni stav prema rodnim ulogama djece i koji su više feminini ili maskulini više će podržavati pravo na zaštitu.

Hipoteza 2b: Očekujemo da će stav o rodnim ulogama djece i osobna rodna uloga imati značajan doprinos u objašnjenju podržavanja prava na samoodređenje. Budući učitelji, nastavnici i stručni suradnici koji imaju egalitarniji stav prema rodnim

ulogama djece i koji su manje feminini ili maskulini će više podržavati pravo na samoodređenje.

METODOLOGIJA

Sudionici

U istraživanju su sudjelovala 204 buduća učitelja, nastavnika i stručna suradnika. Od 204 sudionika, 82.8% su žene ($N=169$), 16.2% muškarci ($N=33$) i 1% neopredijeljeni ($N=2$). Ukupni dobni raspon sudionika iznosi od 18 do 42 godine, s prosječnom dobi od 23 godine ($M=22.61$, $SD=3.258$). Najveći broj sudionika studira u području prirodnih znanosti (33.3%), zatim slijede humanističke znanosti (30,4%) te društvene znanosti (28,4%). Što se tiče religioznosti sudionika, 35.8% ih je procijenilo da su religiozni na svoj način, 22.5% je religiozno u skladu s crkvenim učenjem, 31.4% procijenilo je da nisu religiozni, 6.4% nije sigurno jesu li religiozni ili nisu, a 3.9% ih je procijenilo da su protivnici vjere. Svoj je životni standard kućanstva najviše sudionika procijenilo prosječnim (55.9%), dok je višim ili znatno višim od prosjeka procijenilo 33% sudionika. Na političkom spektru 32.8% sudionika je označilo centar, umjereno do krajnje lijevo 44%, a umjereno do krajnje desno 24% sudionika. Vlastitu upoznatost s pravima djece najviše sudionika je procijenilo zadovoljavajućim (36.8%), zatim dobrim (32.8%), lošim (12.3%), odličnim (10.3%), vrlo lošim (1%).

Mjerni instrumenti

Upitnik stavova o dječjim pravima (Širanović, Huić i Jeđud Borić, UNICEF, 2019)

Za potrebe ovog istraživanja korištena je originalna skala iz UNICEF-ovog upitnika u svrhu istraživanja o pravima djece iz ranjivih skupina. Ljestvicu čine dvije skale koje mjere stavove prema dvije vrste dječjih prava: podršku pravu na zaštitu i podršku pravu na samoodređenje. Upitnik se sastoji od 31 čestice koje taksativno nabrajaju prava navedena u Konvenciji (Opća skupština UN-a, 1989), od kojih se 18 čestica odnosi na pravo na zaštitu, a 13 na pravo na samoodređenje. Viši rezultat na pojedinoj skali znači i veće podržavanje te vrste dječjih prava. Sudionici su svoje odgovore davali na skali Likertovog tipa od 1 do 7,

pri čemu 1 označuje u potpunosti se ne slažem s tvrdnjom, a 7 u potpunosti se slažem s tvrdnjom. Primjer čestice koja mjeri podržavanje prava na zaštitu je: „*Svako dijete trebalo bi imati pravo: na zaštitu od svih oblika diskriminacije*“, dok je primjer čestice koja mjeri podržavanje prava na samoodređenje: „*Svako dijete trebalo bi imati pravo: na slobodno izražavanje svojih stavova u svim kontekstima u kojima se kreće i o svim pitanjima koja ga/je se tiču.*“ Cronbach alpha za skalu podržavanja prava na zaštitu iznosi .83, a prava na samoodređenje .81.

Upitnik stavova o rodnim ulogama djece (CRSRAS, Freeman 2007; prilagođeno od Burge, 1981)

Za potrebe ovog istraživanja korištena je Freemanova (2007) prilagođena verzija Upitnika stavova o rodnim ulogama djece s 19 čestica, pri čemu su izbačene zastarjele tvrdnje (pr. „*Samo mušku djecu treba tući*“). Originalni upitnik sastojao se od 28 čestica, konstruiran je 1981. za potrebe znanstvenog rada autorice Penny Lee Burge pod nazivom „*Child Rearing Sex-Roles Attitudes*“, s namjerom ispitivanja stavova i uvjerenja odraslih o rodno prihvatljivim aktivnostima i ponašanjima djece, ciljevima u karijeri, prihvatljivim izražavanjem osjećaja i prikladnim igračkama. Zadatak sudionika je označiti svoj stupanj slaganja za svaku tvrdnju. Odgovori se daju na Likertovoj skali, pri čemu svaka čestica ima pet mogućih stupnjeva slaganja s pojedinom tvrdnjom (1 - uopće se ne slažem, 2 - ne slažem se, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - slažem se, 5 - u potpunosti se slažem). Primjeri čestica su: „*Samo bi se dječaci trebali baviti natjecateljskim sportovima*“ i „*Trebalo bi ohrabrivati djevojčice na igru kockama i autićima*“. Ukupni rezultat sudionika izražen je u obliku aritmetičke sredine svih čestica. Viši rezultat ukazuje na tradicionalniji stav prema rodnim ulogama, a niži rezultat na egalitarniji stav. U Freemanovom istraživanju Cronbach alpha iznosio je .87, a u ovom istraživanju iznosi .84.

Skala rodnih uloga u adolescenciji (kraća verzija) (Jugović i Kamenov, 2008)

Originalna verzija skale sastoji se od 32 čestice, a kraća verzija, korištena u ovom istraživanju, od 20 čestica – 10 za femininost i 10 za maskulinost. Zadatak sudionika je procijeniti u kojoj se mjeri svaka od tvrdnji odnosi na njih. Budući da se studenti, koji čine

uzorak ovog istraživanja, mogu smatrati starijim adolescentima, a ključni aspekti adolescentskog života, u kojima postoje različita očekivanja od spolova, drugačiji su od ključnih uloga odraslih, činilo se prikladnijim koristiti upitnik namijenjen adolescentima, nego odraslima, u ovom istraživanju. Primjer čestice na skali femininosti je „*Volim čitati časopise o modi i kozmetici*“, a na skali maskuliniteta „*Volim izgledati fizički snažno*“. Odgovori se daju na Likertovoj ljestvici, pri čemu svaka čestica ima pet mogućih stupnjeva slaganja s pojedinom tvrdnjom (1 - uopće ne, 2 – uglavnom ne, 3 - niti da niti ne, 4 – uglavnom da, 5 - u potpunosti da). Ukupan rezultat na skalama je aritmetička sredina rezultata na česticama koje čine skalu. Viši rezultat ukazuje na više izraženu maskulinitet/femininitet. Originalni Cronbachovi alfa koeficijenti unutarnje konzistencije iznose .84 za subskalu femininosti i .77 za subskalu maskuliniteta. Cronbach alfa koeficijenti u ovom istraživanju iznose .72 za skalu femininosti, a za skalu maskuliniteta .60.

Dodatno, prikupljeni su podaci o socio-demografskim karakteristikama i samoprocjeni upoznatosti sudionika s temom dječjih prava.

Postupak

Istraživanje o doživljajima djece i dječjih prava kod budućih učitelja i nastavnika provedeno je online upitnikom izrađenom u Limesurvey programu. Prije samog ispunjavanja upitnika, sudionici su pročitali detaljnu uputu kojom su informirani o cilju istraživanja, osiguranoj anonimnosti i svojim pravima kao sudionicima istraživanja, a zatim su trebali dati svoj pristanak na sudjelovanje. Sudionici su prvo odgovarali na nekoliko općih demografskih pitanja o sebi, a zatim su uslijedile skale kojima su se ispitivali ciljem ovog istraživanja definirani konstrukti. Navedeni su kontakti autorica istraživanja i etičkog povjerenstva Odsjeka za psihologiju, u slučaju da su sudionici imali pitanja ili pritužbe na upitnik. Podaci su se prikupljali na društvenoj mreži objavom poveznice na istraživanje u određenim Facebook grupama, čiji su članovi studenti hrvatskih sveučilišta učiteljskih i nastavničkih usmjerenja. Dodatno su sudionici zamoljeni da poveznicu prosljede poznanicima koji pripadaju ciljanoj skupini sudionika za istraživanje. Poveznica je također objavljena na

službenim stranicama fakulteta do čijih se kontakata uspjelo doći. Prikupljanje podataka odvijalo se u listopadu 2020. godine. Uzorak ovog istraživanja je prigodan.

REZULTATI

Deskriptivna statistika

U Tablici 1 prikazani su osnovni deskriptivni podaci za skale prava na zaštitu i prava na samoodređenje, skalu stavova prema rodnim ulogama djece i skalu osobnih rodnih uloga.

Tablica 1

Deskriptivni podaci svih korištenih skala u upitniku

<i>Skala</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Očekivani raspon</i>	<i>Izmjereni raspon</i>
Pravo na zaštitu	6.88	0.22	1 – 7	5.10 – 7.00
Pravo na samoodređenje	6.26	0.67	1 – 7	3.27 – 7.00
Stav prema rodnim ulogama djece	1.58	0.47	1 – 5	1.00 – 3.21
Osobne rodne uloge – femininost	3.8	0.65	1 – 5	1.70 – 5.00
Osobne rodne uloge – maskulinitet	3.2	0.59	1 – 5	1.70 – 4.60

Iz tablice se može primijetiti, po aritmetičkim sredinama i izmjerenim rasponima, da sudionici u prosjeku snažno podržavaju i pravo na zaštitu i pravo na samoodređenje te da su egalitarni po pitanju stavova o rodnim ulogama.

Pravo na zaštitu

Osim na cijeloj skali, deskriptivna analiza provedena je i na svim česticama koje čine skalu prava na zaštitu te podaci o aritmetičkoj sredini odgovora i postoci odabranih odgovora pokazuju da na svim česticama sudionici pokazuju visoko ili potpuno slaganje (zbog čega tablica s deskriptivnim podacima za sve čestice skale prava na zaštitu nije priložena), što je uočljivo u tablici 1 u aritmetičkoj sredini cijele skale koja je skoro jednaka maksimalnom mogućem rezultatu 7 ($M = 6.88$). Isto nam pokazuje i distribucija prosječnih rezultata za skalu podržavanja prava na zaštitu (Prilog A), koja je negativno asimetrična, što znači da se

s desne strane raspona nalaze vrijednosti s najvećom frekvencijom odabranih odgovora, u ovom slučaju to su odgovori 6 (uglavnom se slažem) i 7 (u potpunosti se slažem s tvrdnjom). Najveći postotak slaganja ($M = 6.99$) odnosi se na čestice: (*Svako dijete trebalo bi imati pravo:*) „na potrebnu zaštitu i skrb za optimalan rast i razvoj“, te „na besplatno osnovno obrazovanje“ koje se odnose na osiguravanje neometanog razvoja i obrazovanja djece koji su od primarne važnosti kada se govori o pravima djeteta. Nešto niža slaganja od prosjeka odnose se na čestice vezane uz pravo na besplatno visokoškolsko obrazovanje ($M = 6.59$) te na slobodu od fizičkog rada ili drugog posla koji bi djetetu ometao obrazovanje ($M = 6.61$), no slaganje je svejedno visoko.

Pravo na samoodređenje

Tablica 2 prikazuje osnovne deskriptivne podatke za čestice skale podržavanja prava na samoodređenje.

Tablica 2

Osnovni deskriptivni podaci i postoci odabranih odgovora na skali od 1 do 7 za čestice skale podržavanja dječjih prava na samoodređenje

<i>Čestica</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
<i>Svako dijete trebalo bi imati pravo:</i>									
3. na slobodno izražavanje svojih stavova u svim kontekstima u kojima se kreće i o svim pitanjima koja ga/je se tiču.	6.58	0.73				2.0%	8.3%	19.1%	70.6%
4. na slobodu od prisile da izrazi vlastito mišljenje.	6.62	0.81			0.5%	3.4%	7.8%	9.8%	78.4%
5. na sudjelovanje u odlučivanju o pitanjima koja ga/je se tiču.	6.19	1.16		1.5%	2.5%	5.4%	13.2%	21.1%	56.4%
6. na sudjelovanje u odlučivanju o pitanjima koja se odnose na djecu u cjelini.	5.75	1.39	1.0%	2.5%	3.4%	10.3%	20.1%	21.6%	41.2%

7. izražavati sebe i svoju perspektivu na različite načine (na primjer, usmeno, pismeno, neverbalno, umjetnošću, itd.).	6.79	0.54				1.0%	3.4%	10.8%	84.8%	
8. samostalno birati aktivnosti kojima se želi baviti u slobodno vrijeme.	6.49	0.76				0.5%	1.0%	10.3%	26.0%	62.3%
10. birati svoju vjeroispovijest.	6.15	1.35	0.5%	2.5%	2.9%	8.8%	8.8%	13.7%	62.7%	
11. samostalno odlučiti o svojem vjerskom odgoju.	5.94	1.58	1.5%	4.9%	3.4%	8.8%	9.8%	13.2%	58.3%	
12. samostalno odabrati vrstu škole koju će pohađati.	5.96	1.42	0.5%	3.4%	5.4%	5.9%	10.3%	24.5%	50.0%	
14. na privatnost osobnih stvari i dopisivanja u obitelji.	6.18	1.18	0.5%	1.5%	0.5%	7.4%	14.2%	19.1%	56.9%	
15. na privatnost osobnih stvari i dopisivanja u školi i drugim ustanovama u kojima boravi.	6.19	1.17	1.0%	1.0%	2.0%	3.9%	12.3%	26.5%	53.4%	
26. na odmor.	6.90	0.36					2.0%	5.9%	92.2%	
27. na igru i razonodu.	6.92	0.32					1.5%	4.9%	93.6%	

Prema aritmetičkim sredinama odgovora na čestice, sudionici se većinom slažu s tvrdnjama, no ipak u manjoj mjeri nego što je kod skale prava na zaštitu. Varijabilitet odgovora je veći nego što je kod stavova prema pravu na zaštitu, no distribucija je svejedno negativno asimetrična, odnosno najveće frekvencije imaju vrijednosti s desne strane raspona, odgovori 6 (uglavnom se slažem) i 7 (u potpunosti se slažem). Može se primijetiti da je najveći postotak potpunog slaganja uočen za tvrdnju „Svako dijete trebalo bi imati pravo: izražavati sebe i svoju perspektivu na različite načine (na primjer, usmeno, pismeno, neverbalno, umjetnošću, itd.)“. Najmanji prosječni rezultat postignut je na tvrdnji „Svako dijete trebalo bi imati pravo: na sudjelovanje u odlučivanju pitanjima koja se odnose na djecu u cjelini“.

Razlika u podržavanju prava na zaštitu i prava na samoodređenje

Kao odgovor na prvi problem, za ispitivanje statističke značajnosti razlike između podržavanja prava na zaštitu i prava na samoodređenje, korišten je t-test za zavisne uzorke. Rezultat t-testa ($t(204) = 14.564; p < .001$) pokazao je da postoji statistički značajna razlika između podržavanja prava na zaštitu i prava na samoodređenje. U skladu s hipotezom i rezultatima dosadašnjih istraživanja u području dječjih prava, sudionici više podržavaju pravo na zaštitu, nego pravo na samoodređenje. Cohenov d iznosi 1.02, što pokazuje veliku veličinu učinka.

Rodne odrednice stavova budućih nastavnika i stručnih suradnika prema dječjim pravima

Za ispitivanje drugog problema, a to je utvrditi doprinos rodni varijabli u objašnjenju podržavanja dječjih prava, koristila se hijerarhijska regresijska analiza. Prije njene provedbe, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije r kojima je ispitana povezanost stavova o rodnim ulogama djece i osobne rodne uloge sa stavovima prema pojedinoj vrsti dječjih prava. U Tablici 3 prikazane su veličine interkorelacija i njihove statističke značajnosti. Tradicionalniji stav prema rodnim ulogama pokazao se statistički značajno negativno povezan s podržavanjem obje vrste prava. Drugim riječima, što su budući učitelji, nastavnici i stručni suradnici egalitarnijeg stava prema rodnim ulogama više će podržavati obje vrste prava. Veličina korelacije između podržavanja prava na zaštitu i stava o rodnim ulogama djece je mala ($r(204) = -.247, p < .01$), a korelacije između podržavanja prava na samoodređenje i stava prema rodnim ulogama umjerena ($r(204) = -.451, p < .01$). Viši rezultat na skali femininosti statistički je značajno pozitivno povezan i s podržavanjem prava na zaštitu ($r(204) = .154, p < .05$) i podržavanjem prava na samoodređenje ($r(204) = .196, p < .01$), no pritom su obje korelacije male. Maskulinitet nije statistički značajno povezan ni s pravom na zaštitu ni s pravom na samoodređenje.

Tablica 3*Pearsonovi koeficijenti korelacija između istraživanih konstrukata (N=204)*

Varijabla	1	2	3	4	5
1. Podrška pravu na zaštitu	-				
2. Podrška pravu na samoodređenje	.418**	-			
3. Stav o rodnim ulogama djece	-.247**	-.451**	-		
4. Osobna rodna uloga – femininost	.154*	.196**	-.033	-	
5. Osobna rodna uloga - maskulinnost	-.006	.062	-.093	.32	-

* $p < .05$; ** $p < .01$

Provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize (Tablica 4), svaka u dva koraka, kako bi se ispitaio doprinos rodnih varijabli u objašnjenju varijance podržavanja prava na zaštitu i prava na samoodređenje. U prvom koraku uvedena je varijabla stav prema rodnim ulogama djece, a u drugom maskulina i feminina osobna rodna uloga. Logika uvođenja varijabli je bila da se prvo uvede varijabla koja se, kao i kriterijska varijabla, usko tiče djece i stava budućih nastavnika prema djeci i za koju postoji jače teorijsko uporište o važnosti u predviđanju stava prema dječjim pravima, a zatim varijabla koja se odnosi na individualne osobine budućih nastavnika da bi se vidjelo objašnjava li osobna rodna uloga varijancu kriterija povrh stava o rodnim ulogama djece. U prvoj hijerarhijskoj regresijskoj analizi (Tablica 4) za predviđanje kriterija podržavanja prava na zaštitu prediktor stav prema rodnima ulogama djece se pokazao značajnim te je prvim korakom objašnjeno 6.1% varijance kriterija podrške pravu na zaštitu. Drugim korakom objašnjeno je dodatnih 2.2% varijance kriterija podržavanja prava na zaštitu, a pritom se femininost pokazala značajnim prediktorom u predviđanju stavova budućih nastavnika prema pravima na zaštitu. Ukupno je objašnjeno 8.3% varijance kriterija podržavanja prava na zaštitu. Unatoč tome što se u drugom koraku femininost pokazala značajnim prediktorom u predviđanju stava prema pravu na zaštitu, čini se da osobne rodne uloge nemaju veliku snagu u objašnjavanju kriterija povrh stava prema rodnim ulogama djece, s obzirom da promjena u količini objašnjene varijance u drugom koraku nije statistički značajna. Hipoteza je djelomično potvrđena zbog

neznačajnosti maskulivosti. Također, očekivana je bila pozitivna povezanost tradicionalnijeg stava prema rodnim ulogama djece i podrške pravima na zaštitu, no rezultati ukazuju na suprotno - što je stav egalitarniji veća je podrška pravima na zaštitu.

U drugoj analizi, u prvom koraku, se prediktor stav prema rodnim ulogama djece pokazao značajnim te je objašnjeno 20.3% varijance kriterija podržavanja prava na samoodređenje. U drugom koraku objašnjeno je dodatnih 3.4% varijance kriterija, pri čemu se značajnim prediktorom pokazala feminina identifikacija, dok maskulina identifikacija ne predviđa stav budućih nastavnika prema pravu na samoodređenje. Femininost je imala značajan doprinos u objašnjenju varijance kriterija podržavanja prava na samoodređenje povrh stava o rodnim ulogama djece. Rezultati pokazuju da prediktori stav prema rodnim ulogama djece i osobna rodna uloga – feminina identifikacija zajedno objašnjavaju 23.7% varijance podržavanja prava na samoodređenje. Hipoteza je djelomično potvrđena zbog neznačajnosti maskuline identifikacije te suprotnog smjera povezanosti kriterija s femininom identifikacijom. Zaključno, egalitarniji stav o rodnim ulogama djece i feminina identifikacija povezani su s većim podržavanjem prava na samoodređenje.

Tablica 4

Rezultati hijerarhijske regresijske analize predviđanja podržavanja prava na zaštitu i održavanja prava na samoodređenje na temelju rodnih varijabli (N=204)

Kriterij	Pravo na zaštitu		Pravo na samoodređenje	
	1. korak	2.korak	1.korak	2.korak
Prediktori:	$\beta 1$	$\beta 2$	$\beta 1$	$\beta 2$
Stav prema rodnim ulogama	-.247***	-.245***	-.451***	-.444***
Osobne rodne uloge – femininost		.147*		.181**
Osobne rodne uloge – maskulivost		-.033		.015
<i>F</i>	13.121***	6.060**	51.596***	20.671***
ΔR^2	.061	.022	.203	.033
ΔF	13.121***	2.436	51.596**	4.352*
R^2	.061	.083	.203	.237

Napomena: β = standardizirani regresijski koeficijent; F = F-omjer; ΔR^2 = promjena vrijednosti koeficijenta determinacije; ΔF = promjena vrijednosti F-omjera; R^2 = koeficijent determinacije
* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < 0.001$

RASPRAVA

Prvi problem istraživanja bio je ispitati podržavaju li budući nastavnici u jednakoj mjeri obje vrste dječjih prava. Rezultati su u skladu s hipotezom i nalazima dosadašnjih istraživanja iz područja dječjih prava (Rogers i Wrightsman, 1978; Ruck i sur., 2002; Peterson-Badali i sur., 2004; Day i sur., 2006; Kosher, 2018) – sudionici značajno više podržavaju prava na zaštitu, nego prava na samoodređenje. Kako Roger i Wrightsman (1978) navode, ljudi su spremniji zbrinuti i zaštititi djecu, nego im pružiti slobodu. Odrasli često djecu smatraju nezrelima, nekompetentnima, nestabilnima i emocionalnima, te zbog toga vjeruju da se djecu treba zaštititi unutar sigurnih prostora obitelji, vrtića, škola i drugih institucija (Cockburn, 2005; prema Borić i Širanović, 2019). No, treba naglasiti, da budući nastavnici, u ovom istraživanju, pokazuju visoku podršku pravima na zaštitu, ali i pravima na samoodređenje, čak u većoj mjeri nego u dosadašnjim istraživanjima. U istraživanju Rogersa i Wrightsmana (1978) sudionici su u najvećoj mjeri iskazivali djelomično ili potpuno slaganje za tvrdnje koje se tiču prava na zaštitu, dok su na tvrdnje koje se tiču prava na samoodređenje uglavnom odgovarali neutralno. U ovom istraživanju sudionici su se u prosjeku skoro potpuno slagali s tvrdnjama koje čine skalu prava na zaštitu, a djelomično slagali s tvrdnjama koje se tiču prava na samoodređenje. Moguće objašnjenje je to što uzorak čini mlada populacija studenata, a dob i visoko obrazovanje su se pokazali stabilnim prediktorom podrške pravima na samoodređenje u prijašnjim istraživanjima (Rogers i Wrightsman, 1978; Bohrnstedt i sur., 1981). Mlađa populacija je godinama bliža djeci te se više može identificirati s njima od starije populacije, a, također, smatra se da su odgojeni u svjetovnijem i liberalnijem društvu nego što su starije generacije, pa je za očekivati da vjeruju u dječju sposobnost participacije. To odgovara Bronfenbrennerovoj sugestiji (1958, prema Hoff-Ginsberg i Tardif, 1995) da roditelji višeg socio – ekonomskog statusa (obrazovanje je njegov sastavni dio, zajedno sa zaposlenošću i razinom dohotka) percipiraju djetetov razvoj

više u skladu sa suvremenim znanstvenim idejama djeteta nego roditelji nižeg socio - ekonomskog statusa. Također, studenti se mogu svrstati u starije adolescente, a nalazi nekih istraživanja pokazuju da kod adolescenata nisu izražene razlike u podržavanju prava na zaštitu i prava na samoodređenje (Ruck i sur., 2002; Peterson-Badali i sur., 2004).

Unatoč visokom podržavanju prava na samoodređenje, sudionici značajno u većoj mjeri podržavaju prava na zaštitu. Ovaj nalaz je važan uzevši u obzir da su sudionici budući učitelji koji uz roditelje, predstavljaju najutjecajnije odrasle osobe u djetetovom životu. Neki od razloga otpora odraslih prema dječjim pravima na samoodređenje su podcjenjivanje dječje kompetencije i sposobnosti sudjelovanja u odlučivanju od strane odraslih i mišljenje da je dječja participacija prijetnja autoritetu roditelja i drugih odraslih (Lansdown, 2001, prema Borić i Širanović, 2019). Budući nastavnici možda smatraju da će, pružanjem autonomije djeci, ugroziti vlastiti autoritet i izgubiti poštovanje učenika. Nadalje, nešto više od polovice sudionika je izjavilo da su religiozni u skladu sa crkvenim učenjem ili na svoj način, a religioznost je, prema rezultatima prijašnjih istraživanja, negativno povezana s podrškom pravima na samoodređenje direktno (Bohrstedt i sur. 1981) ili indirektno putem konzervativnih vrijednosti (Peterson - Badali i sur., 2003).

U pogledu odnosa između podržavanja prava djeteta i kvalitete odnosa učenika i učitelja pokazalo se da što učitelji u većoj mjeri poštuju prava svojih učenika, to je njihov odnos s učenicima kvalitetniji, a kvalitetni odnos utječe na druge pozitivne obrazovne ishode. Primjerice, utvrđeno je da je kvalitetan međuljudski odnos s učenicima pozitivno povezan s razvojem kognitivnih funkcija kod učenika (Pianta, 1999) te njihovim školskim uspjehom (Burchinal i sur., 2002; Frisby i Martin, 2010; Klem i Connell, 2004; O'Connor i McCartney, 2007; prema Širanović, 2016). Kvaliteta odnosa pozitivno doprinosi i nekim socio – ekonomskim aspektima u školi, primjerice, boljoj prilagodbi učenika (Baker, 2006; Birch i Ladd, 1997), osjećaju pripadanja, uspostavljanju i održavanju dobrih vršnjačkih odnosa (De Laet i sur., 2014; Howes, Hamilton i Matheson, 1994), razvoju pozitivne slike o sebi i općenitom boljitku djece odgajanim u lošim obiteljskim i životnim uvjetima (Goossens i van Ijendoorn, 1990; van Ijendoorn, Sagi i Lambermon, 1992; prema Širanović, 2016). Participacija djece je nužna za ostvarivanje drugih prava, a učitelji su upravo ti koji najviše

mogu utjecati na razvijanje dječje autonomije, stoga je njihova podrška pravima na samoodređenje od iznimne važnosti.

Pokazalo se da je pristup koji nastavnik koristi tijekom nastave povezan s njegovim stavovima prema pojedinim dječjim pravima, pri čemu je pristup usmjeren na učenika pozitivno povezan s podržavanjem prava na samoodređenje (Feldman, 2020). Assor, Kaplan i Roth (2002, prema Feldman, 2020) navode ponašanja učitelja koja potiču autonomiju, a karakteristična su za pristup usmjeren na učenika: pomaganje učeniku postaviti i ostvariti vlastite ciljeve, pružanje izbora za zadatke koji su sukladni njihovim interesima, dopuštanje kritike i poticaj na neovisno razmišljanje. Pristup poučavanju usmjeren na učenika povezan je s kreativnim i liberalnim stilom razmišljanja (Zhang, 2001, prema Feldman), a odlikuje ga korištenje sposobnosti poučavanja na kreativan i nekonvencionalan način čime se učeniku daje intelektualna autonomija i sloboda odlučivanja. Učenici s višim stupnjem uključenosti pokazuju više interesa i motivacije za učenjem, pažljiviji su na satu, više se trude i aktivniji su u raspravama (Fredricks, Blumenfeld, i Paris, 2004; Wang i Eccles, 2012; Jang, Reeve i Deci, 2010, prema Feldman, 2020). Pozitivno iskustvo participacije dovodi do stjecanja novih znanja i vještina, povećanja samopouzdanja i samopoštovanja, uvažavanja i razumijevanja drugih i tuđih mišljenja te predviđa aktivnije sudjelovanje u odraslom životu u okviru uže ili šire zajednice u kojoj boravi (Jeđud Borić, Koller – Trbović i Žižak, 2016; prema Borić i Širanović, 2019). Stoga je, osim za razvoj pojedinca, ulaganje u participaciju djece važno i za razvoj zajednice i unaprjeđenje demokracije. Pavlović (1996; prema Borić i Širanović, 2019) naglašava kako se bez uključivanja djece ne može govoriti o inkluzivnosti demokracije.

Drugi problem ovog istraživanja bio je utvrditi doprinos stava o rodnim ulogama djece i osobne rodne uloge u objašnjenju podržavanja prava na zaštitu i podržavanja prava na samoodređenje, a pritom je prvi korak bio ispitati povezanost stava o rodnim ulogama djece i osobne rodne uloge s podržavanjem pojedine vrste prava. Tradicionalniji stav prema rodnim ulogama pokazao se statistički značajno negativno povezan s podržavanjem obje vrste prava. Ovaj nalaz je neočekivan s obzirom da su brojna istraživanja u području rodnih uloga i seksizma pokazala pozitivnu povezanost tradicionalnosti stava o rodnim ulogama

djece s religioznošću i desnim političkim opredjeljenjem (Glick i sur. 1997; Masser i Abrams, 1999; Christopher i Mull, 2006), koji su, zauzvrat, pozitivno povezani s podrškom pravima na zaštitu, a negativno s pravima na samoodređenje. Tome u prilog ide i nalaz da su učitelji s tradicionalnim stavom o rodnim ulogama skloniji rodnom stereotipiziranju (Hess i sur., 2014, prema Wolter i sur., 2015), kao posljedici društvenih predrasuda, običaja, tradicije i tumačenja religijskih uvjerenja i praksi (Kollmayer i sur., 2018), što sugerira, u skladu s tradicionalnim vrijednostima, veće podržavanje prava na zaštitu, a manje prava na samoodređenje. Više je mogućih objašnjenja ovakvog nalaza. Prosječni ukupni rezultat svih sudionika na skali stava prema rodnim ulogama ukazuje na malo raspršenje odgovora i pozitivno asimetričnu distribuciju, što sugerira da se s lijeve strane raspona nalaze vrijednosti s najvećom frekvencijom, u ovom slučaju to su odgovori 1 (uopće se ne slažem) i 2 (ne slažem se), a manji rezultat znači egalitarniji stav. Također, prosječni rezultat je gotovo jednak najmanjem mogućem ostvarenom rezultatu, što nam ukazuje da su sudionici u velikoj mjeri egalitarni.

Rod, dob i obrazovanje konzistentno predviđaju stavove prema rodnim ulogama. U svim dosadašnjim istraživanjima žene su imale egalitarnije stavove od muškaraca, mlađi su egalitarniji od starijih, a obrazovanije osobe su manje tradicionalne od manje obrazovanih (prema Spence i Hahn, 1997), a naš uzorak čini 82% žena, mlađe populacije studenata. Neki nalazi sugeriraju da su žene egalitarnije od muškaraca po pitanju stava o rodnim ulogama zbog osobnog interesa, odnosno vlastitog boljitka kroz koncepte i praksu rodne jednakosti (Sivacek i Crano, 1982; prema Tatar i Emmanuel, 2001). Studenti i studentice su manje tradicionalni u rodnoj ideologiji od ostatka populacije (Dambrot i sur., 1984; Helmreich i sur., 1982, prema Spence i Hahn, 1997). Uzorak ovog istraživanja čine studenti učiteljskih fakulteta i nastavničkih smjerova, stoga, osim što je studentska populacija sama po sebi egalitarna, možda su budući nastavnici više senzibilizirani na temu rodne ravnopravnosti i dječjih prava od ostatka populacije budući da su odabrali zanimanje koje uključuje direktan rad s djecom. Moguće je i da su sudionici, u namjeri da zaštite vlastiti i integritet struke, pribjegavali socijalno poželjnom odgovaranju. Također, skoro 80% sudionika je vlastitu upoznatost s pravima djece procijenilo zadovoljavajućom, dobrom ili odličnom, što upućuje

na to da su se educirali o temi dječjih prava, bilo to u školi, na fakultetu ili privatno, zbog čega možda imaju egalitarnije stavove po pitanju rodne jednakosti koja predstavlja osnovno građansko pravo.

Što se tiče osobnih rodnih uloga, femininost je pozitivno povezana s podržavanjem obje vrste prava, dok maskulinitet nije statistički značajno povezan ni s jednim konstruktom. Zbog nedostatka istraživanja koja povezuju osobnu rodnu ulogu s podrškom pravima, teško je bilo predvidjeti ishod, no, s obzirom da su dimenzije femininosti i maskuliniteta opisane tradicionalnim rodnim ulogama i stereotipnim očekivanjima o tome kako bi tipična žena i muškarac trebali izgledati, misliti i ponašati se, moglo se pretpostaviti da će, kao i konzervativni stav o rodnim ulogama, izraženija femininost i maskulinitet biti pozitivno povezane s potporom pravima na zaštitu, a negativno s potporom pravima na samoodređenje. Istraživanja su uglavnom utvrdila da skale femininosti i maskuliniteta nisu u značajnoj korelaciji (Aguíñiga i sur., 1987; Lenney, 1991, prema Garcia – Sanchez, Almendros, Aramayonal, Martin, Soria – Oliver, Lopez i Martinez, 2019), te da muškarci i žene postižu značajno veće rezultate na ljestvicama u skladu sa svojim spolom (Lenney, 1991; prema Garcia – Sanchez i sur., 2019), što bi bilo moguće objašnjenje neznačajnosti korelacije maskuline identifikacije s podrškom pravima. U istraživanju sudjelovalo tek 30-ak muškaraca, svega 12% ukupnog uzorka, što je nedovoljno za zaključivanje i usporedbu. Nadalje, problematičan je i Cronbach alpha koeficijent pouzdanosti skale maskuliniteta koji iznosi .60, što predstavlja graničnu vrijednost pouzdanosti (DeVellis, 1991). Nalaz da je feminina identifikacija pozitivno povezana s podrškom obama vrsta prava je možda odraz visokog podržavanja obje vrste prava u ovom istraživanju. Također, istraživanja pokazuju da učitelji imaju tendenciju biti autoritativniji i instrumentalniji, dok su učiteljice ekspresivnije i više podržavajuće (Meece, 1987, prema Duffy, Warren i Walsh, 2002), što se, s obzirom da uzorak čini većina žena koje bi prema rezultatima prijašnjih istraživanja trebale postići značajno veće rezultate na skali femininosti jer je u skladu s njihovim spolom (Lenney, 1991, prema Garcia – Sanchez i sur., 2019), možda pokazalo i u ovom istraživanju.

Hijerarhijskom regresijskom analizom pokazala se značajnost prediktora stava prema rodnim ulogama djece u predviđanju podržavanja prava na zaštitu, no hipoteza je djelomično

potvrđena zbog suprotnog smjera povezanosti. Tradicionalniji stav je negativno povezan s podrškom pravima na zaštitu, odnosno što je stav egalitarniji veća je podrška pravima na zaštitu. Očekivalo se da će tradicionalnost stava o rodnim ulogama, u skladu s konzervativnim vrijednostima, biti komplementarna s tradicionalnim pogledom na dijete i dječja prava te vjerovanjem da je dijete ranjivo biće koje treba zaštititi. No, ovaj nalaz je optimističan jer bi podrška pravima trebala biti konstantna i univerzalna, a ne pod utjecajem vrijednosnih i individualnih čimbenika (Hart i Pavlovic, 1991, prema Peterson Badali i sur., 2003). Feminina identifikacija pokazala se značajnim prediktorom u predviđanju podrške pravima na zaštitu, no unatoč tome promjena u količini objašnjene varijance prediktorom osobne rodne uloge – femininost i maskulinost u drugom koraku, nije statistički značajno pridonijela objašnjenju varijance kriterija podržavanja prava na zaštitu povrh stava o rodnim ulogama djece.

U drugoj hijerarhijskoj analizi značajnim prediktorima, u predviđanju kriterija podrške pravima na samoodređenje, pokazali su se stav o rodnim ulogama djece i feminina identifikacija. Hipoteza je djelomično potvrđena zbog neznačajnosti maskuline identifikacije te suprotnog smjera povezanosti kriterija s femininom identifikacijom. Egalitaran stav o rodnim ulogama djece i feminina identifikacija povezani su s većim podržavanjem prava na samoodređenje. Egalitaran stav je odraz liberalnih vrijednosti i odbacivanja stereotipa o rodnim ulogama čime se promiče rodna ravnopravnost i uvažavanje osoba čiji rodni identitet nije u skladu s tradicionalnom rodnom ulogom. To je u skladu s definicijom prava na samoodređenje, odnosno pružanja prava djeci da sami odluče što je dobro za njih i na slobodno izražavanje sebe i svoje perspektive (Rogers i Wrightsman, 1978).

Postotak objašnjene varijance kriterija stavova prema pravu na samoodređenje rodnim varijablama, posebno prediktorom stavova prema rodnim ulogama, je puno veći nego u slučaju stavova prema pravu na zaštitu. Mogući razlog može biti statističke prirode, odnosno zbog većeg varijabiliteta kriterija stava prema pravu na samoodređenje, nego stava prema pravu na zaštitu. Nadalje, moguće je i da manji postotak objašnjene varijance kriterija stavova prema pravu na zaštitu, ukoliko je pretpostavka o povezanosti stavova prema dječjim pravima i stavova prema rodnim ulogama djece kroz tradicionalne vrijednosti točna, ima

veze s tim što zapravo nema sudionika s pravim tradicionalnim stavom. Sudionici su u velikoj mjeri egalitarni te nema ekstremnih ili nepoželjnih odgovora, što se može primijetiti u aritmetičkoj sredini skale i ostvarenom rasponu rezultata.

Nalazi ovog istraživanja doprinose dosadašnjim istraživanjima u području dječjih prava, glede uloge vrijednosnih orijentacija i nekih individualnih osobina u objašnjenju podrške pravima. Odnos učitelja i učenika ne bi trebao biti pod utjecajem čimbenika vezanih uz osobine učitelja ili djeteta jer takav odnos može djecu učiniti nesretnima, narušiti školski uspjeh i oštetiti ih na njihovom obrazovnom putu (Širanović, 2016). Važno je nastaviti istraživati potencijalne utjecaje na učiteljsku podršku pravima koji mogu biti povezani i s ponašanjem učitelja prema učenicima i različitim tretmanom učenika, kako bi se izbjegle pristranosti i facilitirali pozitivni ishodi obrazovanja.

Metodološka ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja

Ovo istraživanje je korelacijsko, što znači da se ne može zaključivati o kauzalnosti kao kod eksperimentalnog nacrt, a što bi pomoglo pri interpretaciji podataka i dalo uvid o tome što uzrokuje razlike u podržavanju pojedine vrste prava. Drugo ograničenje odnosi se na prigodni uzorak s prisutnom samoselekcijom sudionika pa nalaze ne možemo generalizirati na sve buduće obrazovne djelatnike. Sljedeće ograničenje odnosi se na prikupljanje podataka upitnicima samoprocjene jer takav način prikupljanja podataka zahtijeva introspektivni uvid u vlastito ponašanje i mišljenje što može biti problematično zbog nerealistične slike o sebi. U ovom slučaju dobro bi bilo u upitnik uključiti i racionalizaciju u obliku intervjua ili dodatnih pitanja u kojima se traži pojašnjenje odabira odgovora kako bi se stekao sadržajni i dublji uvid u misli i stavove sudionika. Dob djeteta pokazala se kao stabilan prediktor podrške pravima na samoodređenje na način da odrasli podržavaju pravo na samoodređenje kod starije djece u većem stupnju nego kod mlađe djece (Bohrstedt i sur., 1981). S povećanjem dobi odrasli doživljavaju djecu kao kompetentniju za donošenje odluka koje se odnose na važna pitanja u njihovom životu. Moguće je da su sudionici ovog istraživanja, dok su rješavali upitnik stavova o dječjim pravima, percipirali djecu različitih uzrasta, budući da dob djeteta nije specificirana, i sukladno tome iskazali

manju ili veću podršku pravima na samoodređenje. Nadalje, sve skale u ovom upitniku su ispitivale eksplicitne stavove s visokom pojavnom valjanošću zbog čega postoji mogućnost da su sudionici davali socijalno poželjne odgovore kako bi zaštitili svoju sliku o sebi ili integritet struke. Eksplicitni stavovi obično su egalitarni jer su predrasude i stereotipi socijalno nepoželjni. Međutim, kada je pažnja usmjerena negdje drugdje, socijalizacija na određene rodne stereotipe nesvjesno vodi ponašanje (Geis, 1993, prema Tatar i Emmanuel, 2001). Stoga, iako su pojedinci na skali eksplicitnih stavova egalitarni to se možda ne bi odrazilo u njihovom ponašanju (Taylor & Mardle, 1986, prema Tatar i Emmanuel, 2001). Očekivano, vjerojatno kao rezultat krajnje otvorene prirode upitnika korištenog u ovom istraživanju i socijalne poželjnosti egalitarnih stavova, nije bilo ekstremno nepoželjnih odgovora. Stoga, bilo bi poželjno zahvatiti implicitne stavove i automatske reakcije kroz, primjerice, situacijska pitanja i scenarije. Problem je i u nedovoljnom broju muškaraca u uzorku, što je posljedica i malog broja muškaraca u populaciji koji se odlučuju za zanimanje učitelja. Ova podzastupljenost muškaraca može djelomično biti zbog predrasuda s kojima se susreću članovi neke društvene skupine kad pokušaju preuzeti uloge koje su stereotipno neskladne za njihovu skupinu (Eagly i Karau, 2002). Također, poželjno bi bilo u budućim istraživanjima uključiti dimenziju androgenosti u skalu osobnih rodnih uloga uz maskulnost i femininost. Budući da istraživanja ukazuju na bolju psihološku prilagođenost i fleksibilnost androginih pojedinaca za razliku od spolno tipiziranih (Bem i Lewis, 1975) korisno bi bilo ispitati mijenja li se podrška pravima u funkciji androgenosti.

Praktične implikacije i doprinos istraživanja

Najvažnija praktična implikacija ovog istraživanja je važnost procjene koncepcija i uvjerenja ljudi o dječjim pravima kako bi se utvrdilo koja će prava vjerojatno biti podržana ili provedena te doprinos u ispitivanju čimbenika koji su povezani s podrškom tim pravima. Nalaz da budući učitelji više podržavaju prava na zaštitu, nego prava na samoodređenje, u skladu je s dosadašnjim nalazima. Djecu se u suvremenom društvu i dalje ne smatra relevantnim društvenim i političkim agentima, a odrasli, kao nositelji moći u omogućavanju dječjih prava, nisu dovoljno educirani ni vješti za poticanje i podupiranje dječje participacije.

Praktična implikacija istraživanja bi mogla biti da se tema dječjih prava uvede u obavezni program obrazovanja budućih obrazovnih djelatnika te da se eksplicitno definiraju ishodi učenja o dječjim pravima, participaciji i aktivnom građanstvu. Na odraslima je i da omoguće i promoviraju rad adekvatnih dječjih predstavničkih tijela ili organizacija, na nivou razreda, škole, lokalne ili šire zajednice, u smislu mentorstva i osiguravanja materijalnih sredstava.

Rezultati su ipak optimistični - unatoč nešto manjem podržavanju prava na samoodređenje, sudionici u velikoj mjeri podržavaju obje vrste prava. Možda je visoko podržavanje obje vrste prava odraz upućenosti u tematiku prava. U istraživanju autora Karaman Kepenekci (2006) sudionici koji su na fakultetu slušali o dječjim pravima imali su pozitivnije stavove prema pravima djece (prema Feldman, 2020). U ovom je istraživanju čak 80% sudionika je izvijestilo o odličnoj, dobroj ili zadovoljavajućoj vlastitoj upoznatosti s temom dječjih prava. Treba uzeti u obzir da se radi o samoprocjenama, no ovaj podatak svakako dodatno ukazuje na potrebu za educiranjem stručnjaka u radu s djecom o dječjim pravima, budući da sugerira povezanost upoznatosti s temom dječjih prava s pozitivnim stavovima prema dječjim pravima.

Velika prepreka za Konvenciju je rasprava o tome jesu li prava univerzalna ili kulturološki pristrana (Murphy-Berman, Levesque, & Berman, 1996, prema Cherney i sur., 2008). Većina dosadašnjih istraživanja provedena je u individualističkim društvima, stoga ovo istraživanje pruža uvid u stavove kolektivističkog društva, budući da su u Hrvatskoj tradicija, obitelj i dobrobit zajednice od značajne važnosti velikom broju građana. U kolektivističkim društvima se najbolji interes djeteta tumači kao podređivanje individualnih preferencija djeteta interesima obitelji, odnosno fokus je na pravu na zaštitu, a pritom se uskraćuje pravo na autonomiju (Cherney i sur., 2008). Stoga, rezultati ovog istraživanja su i u ovom pogledu optimistični budući da sudionici imaju pozitivne stavove prema obje vrste prava.

Važna implikacija odnosi se i na utvrđenu povezanost stavova prema dječjim pravima i stavova o dječjim rodnim ulogama. Potrebno je i povećati svijest i znanje nastavnika o različitim načinima na koje stereotipi o rodnim ulogama utječu na vlastitu percepciju, interakciju i očekivanja od djece, kao i na dječje funkcioniranje i razvoj. Relevantni nalazi o

tome kako stručnjaci u radu s djecom mogu pomoći djeci prevladati krute koncepte rodnih uloga i steći fleksibilna uvjerenja i ponašanja, trebali bi biti dio studijskog programa obrazovanja učitelja, odgajatelja i stručnih suradnika. Promjene u školskom kontekstu potakle bi promicanje ravnopravnosti spolova u širem društvu.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati stavove budućih učitelja, nastavnika i stručnih suradnika o dječjim pravima te utvrditi odnos nekih rodnih varijabli s podržavanjem pojedine vrste dječjih prava. Budući učitelji, nastavnici i stručni suradnici u većoj mjeri podržavaju pravo na zaštitu, nego pravo na samoodređenje čime je potvrđena prva hipoteza. Stav prema rodnim ulogama djece značajno je povezan s podržavanjem obje vrste dječjih prava. Što je kod budućih obrazovnih djelatnika više izražen tradicionalniji stav to manje podržavaju i prava na zaštitu i prava na samoodređenje. Osobna rodna uloga – izražena femininost, je značajno pozitivno povezana s podržavanjem obje vrste prava. Maskulinost nije značajno povezana ni s jednim tipom prava. Stav o rodnim ulogama djece i femininost značajno doprinose objašnjenju varijance kriterija prava na samoodređenje i prava na zaštitu. Budući obrazovni djelatnici egalitarnijeg stava i izražene femininosti više podržavaju obje vrste prava. Rezultati su djelomično u skladu s drugom hipotezom prema kojoj tradicionalniji stav i izražena femininost/maskulinost predviđaju veću podršku pravima na zaštitu, a manju pravima na samoodređenje. Nalazi sugeriraju potrebu za daljnjim istraživanjima u području dječjih prava i rodnih odrednica u objašnjenju podržavanja istih te proučavanja niza individualnih i kontekstualnih čimbenika koji mogu utjecati na podršku i provedbu dječjih prava s ciljem promicanja demokratske školske kulture koja uvažava različitosti i pomaže djeci oblikovati svoje stavove i svjetonazore, promišljati o sebi kao ljudskom biću i građaninu, odnosno nositelju svojih prava.

LITERATURA

- Barada, V. i Jelavić, Ž. (2004). *Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti!: priručnik za analizu rodnih stereotipa*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Baranović, B. i Ilišin, V. (2004). Mladi i ljudska prava u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 42, 339-361.
- Bašić, S. (2011). Modernost pedagoške koncepcije Marie Montessori. *Pedagogijska istraživanja*, 8 (2), 205-216.
- Bem, S. L. i Lewis, S. A. (1975). Sex role adaptability: One consequence of psychological androgyny. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31 (4), 634–643.
- Borić, I. i Širanović, A. (2019). „Temeljna polazišta razumijevanja participacije djece u školi“ u: Borić, I., Ćosić, A., Huić, A., Kranželić, V., Mirosavljević, A., Osmak Franjić, D. i Širanović, A. (2019). *Participacija djece u školi*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu Republike Hrvatske.
- Bohrnstedt, G.W., Freeman, H.E. i Smith, T. (1981). Adult Perspectives on Children's Autonomy. *Public Opinion Quarterly*, 45, 443-462.
- Burge, P.L (1981). Parental Child-Rearing Sex-Role Attitudes Related to Social Issue Sex-Role Attitudes and Selected Demographic Variables. *Home Economics Research Journal*, 9 (3), 193-199.
- Car, S. i Jeđud Borić, I. (2016). Participacija djece u školi. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 65 (1), 117-135.
- Cherney, I.D., Greteman, A. J. i Travers, B.G. (2008). A Cross-Cultural View of Adults' Perceptions of Children's Rights. *Soc Just Res*, 21, 432 – 456.
- Cherney, I.D. i Shing, Y.L. (2008). Children's Nurturance and Self-Determination Rights: A Cross-Cultural Perspective. *Journal of Social Issues*, 64 (4), 835-856.

- Cherney, I.D. (2010). Mothers', Fathers', and their Children's Perceptions and Reasoning about Nurturance and Self-Determination Rights. *International Journal of Children's Rights*, 18, 79-99.
- Christopher, A. N., i Mull, M. S. (2006). Conservative Ideology and Ambivalent Sexism. *Psychology of Women Quarterly*, 30 (2), 223–230.
- Council of Europe (1950). The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.
https://www.echr.coe.int/Documents/Collection_Convention_1950_ENG.pdf
- Council of Europe (2018). *Gender equality strategy*.
<https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Biblioteka%20ONA/Strategija%20za%20ravnopravnost%20spolova%20VE%202018-2023.pdf>
- DeVellis, R. F. (1991). *Applied social research methods series, Vol. 26. Scale development: Theory and applications*. Sage Publications, Inc.
- Duffy, J., Warren K. i Walsh, M. (2002). Classroom Interactions: Gender of Teacher, Gender of Student, and Classroom Subject. *Sex Roles*, 45 (9), 579-593.
- Eagly, A. H., & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological Review*, 109 (3), 573–598.
- Feldman, R. (2020). *Odrednice stavova nastavnika prema dječjim pravima*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.
- García-Sánchez R., Almendros C., Aramayona B, Martín M.J., Soria-Oliver M., López J.S. i Martínez J.M. (2019). Are Sexist Attitudes and Gender Stereotypes Linked? A Critical Feminist Approach With a Spanish Sample. *Frontiers in Psychology*, 10 (2410). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02410>
- Glick, P., Wilkerson, M. i Cuffe, M. (2015). Masculine Identity, Ambivalent Sexism, and Attitudes Toward Gender Subtypes. *Social Psychology*, 46 (4), 1-8.

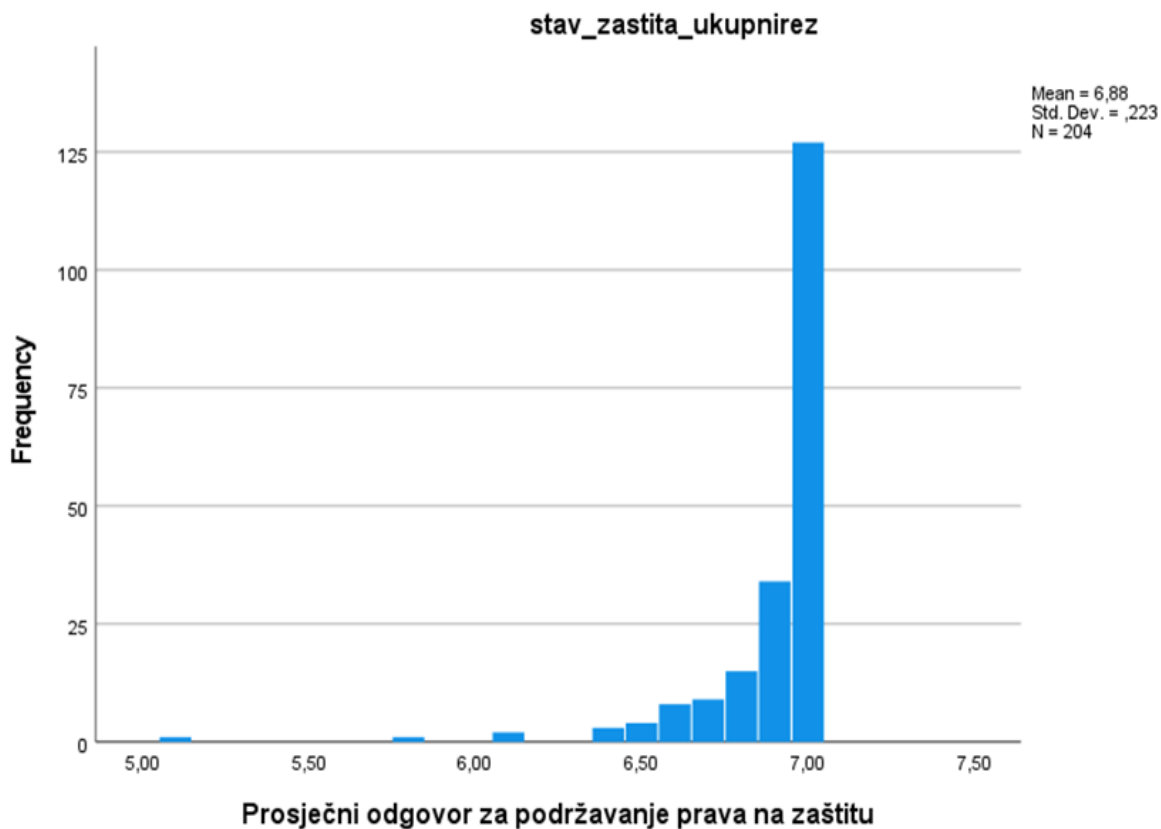
- Hart, S. N. i Pavlovic, Z. (1991). Children's rights in education: An historical perspective. *School Psychology Review*, 20, 345–358.
- Hoff-Ginsberg, E., i Tardif, T. (1995). Socioeconomic status and parenting. *Handbook of parenting*, 2, 161–188.
- Jiang, X., Kosher, H., Ben-Arieh, A. i Huebner, E.S. (2013). Children's Rights, School Psychology, and Well-Being Assessments. *Soc Indic Res*, 117, 179–193.
- Jugović, I. (2004). *Zadovoljstvo rodnim ulogama*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.
- Jugović, I. i Kamenov, Ž. (2008). Razvoj instrumenta za ispitivanje rodnih uloga u adolescenciji. *Suvremena psihologija*, 11 (1), 93-106.
- Jugović, I. (2011). Sociokulturalni čimbenici nezadovoljstva tijelom u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada*, 22 (3), 465-488.
- Kollmayer, M., Schober, B., i Spiel, C. (2018). Gender stereotypes in education: Development, consequences, and interventions. *European Journal of Developmental Psychology*, 15 (4), 361–377.
- Kopić, Ž. i Korajac, V. (2010). Djeca i djetinjstvo u dokumentima o pravima djece. *Život i škola*, 24, 45–54.
- Kosher, H. (2018). What Children and Parents Think about Children's Right to Participation. *The International Journal of Children s Rights* 26 (2), 295-328.
- Maleš, D., Kušević, B. i Širanović, A. (2012). Parental image of the child – based on surveys in families in the Republic of Croatia. *Problemy wczesnej edukacji (Issues in early education)*, 17 (2), 80-96.
- Mihotić, Ivana. (2014). *Stav prema rodnim ulogama i raspodjela kućanskih poslova kod bračnih parova s djecom i bez djece*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

- Morton, T.L. i Dubanoski, R.A. (1980). Children's Rights: Attitudes and Perceptions. *Educational Perspectives*, 19 (4), 24-27.
- Pennington, D. C. (1996). *Osnove socijalne psihologije*. Naklada Slap, Jastrebarsko.
- Petani, R. i Mijić, J. (2009). Percepcija poštivanju prava djeteta u obitelji kod mladih – prikaz empirijskog istraživanja. *Acta Iadertina*, 6, 35-54.
- Peterson - Badali, M., Ruck, M.D. i Ridley, E. (2003) College Students' Attitudes Toward Children's Nurturance and Self-Determination Rights. *Journal of Applied Social Psychology*, 33 (4), 730-755.
- Quennerstedt, A. i Quennerstedt M. (2014). Researching children's rights in education: sociology of childhood encountering educational theory. *British Journal of Sociology of Education*, 35 (1), 115-132.
- Rogers, C.M. i Wrightsman, L.S. (1978). Attitudes toward Children's Rights: Nurturance or Self Determination. *Journal of Social Issues*, 34 (2), 59-68.
- Ruck M.D., Peterson-Badali M. i Day, D.M. (2002). Adolescents' and Mothers' Understanding of Children's Rights in the Home. *Journal of research on adolescence*, 12 (3), 373–398.
- Ruck, M., Tenenbaum H. i Sines, J. (2007). Brief report: British adolescents' views about the rights of asylum-seeking children. *Journal of Adolescence*, 30 (4), 687-693.
- Ruck, M. i Horn, S. (2008). Charting the Landscape of Children's Rights. *Journal of Social Issues*, 64(4), 685 – 699.
- Spence, J.T. i Hahn, E. (1997). The Attitudes Toward Women Scale and Attitude Change in College Students. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 17-34.
- Širanović, A. (2016). *Poštovanje prava djeteta kao pokazatelj kvalitete odnosa učenika i učitelja*. Doktorski rad. Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Širanović, A. (2016). *Participacija djece u školi*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu Republike Hrvatske.

- Štimac Radin, H. (2010). *Rodno osviještena politika u obrazovanju*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
- Tatar, M., i Emmanuel, G. (2001). Teachers' perceptions of their students' gender roles. *The Journal of Educational Research*, 94 (4), 215–224.
- Topić, I. (2018). Stavovi odgajatelja o rodnim odnosima u odgojno-obrazovnome procesu. Diplomski rad. Učiteljski fakultet u Rijeci.
- Ujević, M. (2019). Stavovi odgojiteljica o poučavanju znanosti i njihova povezanost sa stavovima o rodnim ulogama. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- UN General Assembly (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf
- UN General Assembly (1989). *United Nations Convention on the Rights of the Child*. New York: UNICEF. <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>
- Walker, N. E., Brooks, C. M., i Wrightsman, L. S. (1999). *Children's rights in the United States: In search of a national policy*. Sage Publications, Inc.
- Wolter, I., Braun, E. i Hannover, B. (2015). Reading is for girls!? The negative impact of preschool teachers' traditional gender role attitudes on boys' reading related motivation and skills. *Frontiers in Psychology* 6 (1267).
- Zelizer, V.A. (1985). *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York: Basic Books.

PRILOG A

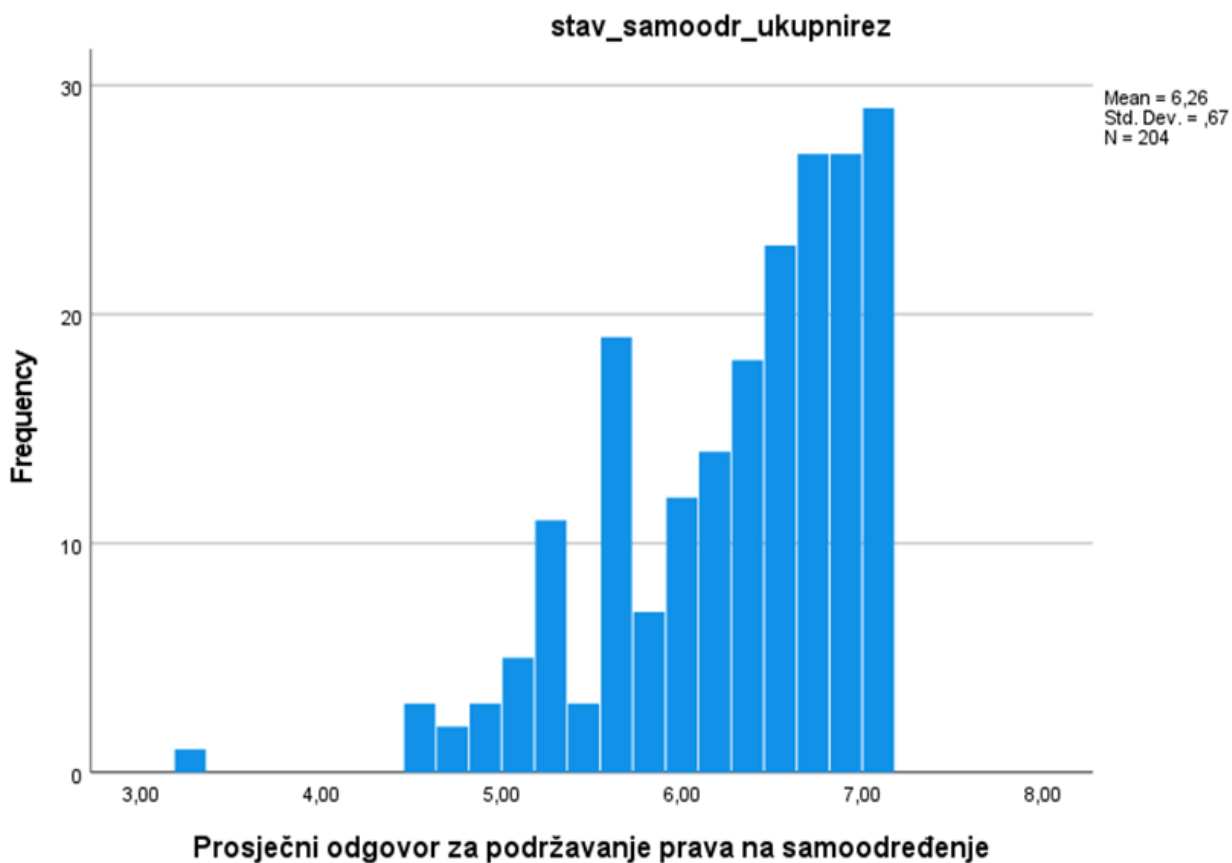
Grafički prikaz distribucije prosječnih odgovora na čestice skale podržavanja prava na zaštitu

Slika 2 *Prikaz distribucije prosječnih odgovora na čestice skale podržavanja prava na samoodređenje (1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 - više se ne slažem nego se slažem, 4 – niti se slažem niti se ne slažem, 5 – više se slažem nego se ne slažem, 6 – uglavnom se slažem, 7 - u potpunosti se slažem)*

PRILOG B

Grafički prikaz distribucije prosječnih odgovora na čestice skale podržavanja prava na samoodređenje

Slika 3 *Prikaz distribucije prosječnih odgovora na čestice skale podržavanja prava na samoodređenje (1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 - više se ne slažem nego se slažem, 4 – niti se slažem niti se ne slažem, 5 – više se slažem nego se ne slažem, 6 – uglavnom se slažem, 7 - u potpunosti se slažem)*